TERMINOLOGY AND DEGRAMMATICALIZATION

Doina Butiurca

Assoc. Prof., PhD, Sapientia University of Tîrgu Mureş

Abstract:Human existence unfolds within the limits of a fundamental triangle: God – man - world. This is the hypothesis we startfrom in our research. Not the relation to the world, but the relation of the being with its Creator, revealing the ultimate mystery of human existence: regardless of the historicalcontext – as Mircea Eliade observed – homo religiosus always believes that there is an absolute reality, which transcends this world but is manifested here, sanctifying and making itreal. He believes that life is of sacred origin and that it actualizes all its potentials to the extent to which it is religious, by participating in this reality" (M. Eliade). Among the"species of God's friends", Michelde Certeau examined a few asymptomatic cases in the Christian centuries IV and VI – the idiot, the madmen, the lost – that we find carryingaesthetic values in the entire European literature.The Ascetic, the Christian Apostle typology whether it belongs to the Romantic literature or the Modernist Novel is another facet of religious anthropology, a way of isolating the individual from the community. One of the conclusions is that, if the Idiot, the Lost are expressions of conservation of anachorite loneliness inside the community or the extension of monastic experience into the urban environment, the Asceticis an aspiration to absolute always connected to a returnritual.

Keywords: Sacred, Apostle, Imitatio Christi.

1.Apostolul

Cuvântul grecesc *apostolos* are sensul de „ trimis, sol" şi face referire la ucenicii lui Iisus Hristos, a căror menire a fost de a propovădui în lume credinţa creştină. Există în tradiţia biblică doisprezece ucenici apropiaţi ai Mântuitorului, care au fost aleşi pentru a predica Evanghelia. Apostolii sunt exemple de devotament faţă de cauza nobilă a slujirii Creatorului divin, dusă până la sacrificiul suprem.În arta bizantină, erau reprezentaţi simbolic prin imaginea oilor – *Agnus Dei*- care stau în dreapta şi în stânga Mântuitorului- Păstor. În arta Evului Mediu, Apostolii au fost înzestraţi cu atribute simbolice, propagate prin pictură şi sculptură, care au supravieţuit în toate formele de cultură europeană modernă (cf. Ivan Evseev 2007: 47- 49): crucea în formă de X (Sfântul Andrei, ocrotitor al Scoţiei şi părinte al creştinismului românesc) sau în forma literei T (Filip are în mână o cruce sub formă de T, deoarece se consideră că a fost spânzurat de braţul unei astfel de cruci), cuţitul de măcelar (Bartolomeu), sabia (Iacov Zevedeul), bâta sau măciuca (Iacov cel Tânăr), cupa din care iese un şarpe (Ioan), buzduganul, vâsla, corabia (Iuda Tadeul), securea de luptă (Matia), cartea, sabia (Pavel), peştele, coşul, crucea răsturnată (Petru), ferăstrăul (Simion Zelotul), suliţa (Toma) etc. Contemplată în oglinda Celuilalt, tipologia literară de sursă creştină nu este doar diversă, este şi diferită de la o cultură la alta, de la un secol la altul, ordonată într-un sistem de identităţi şi alterităţi legate între ele prin ideea divinului. Modelul religios al

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

apostolului este strâns legat de arhetipurile culturale amintite, pe ale căror reprezentări simbolice sunt grefate variatele tipuri de antropologii creştine. Stareţul Zosima, Alioşa Karamazov, personajele lui Dostoievski trăiesc sub semnul unui creştinism blând.Iată un fragment din *Însemnări dintr-o casă moartă* (în faţa căruia Paulin Lecca rostea asemenea lui Tertulian:,, Sufletul, în mod firesc, este creştin"): ,,Faţa lui frumoasă, deschisă, inteligentă şi în acelaşi timp blândă şi naivă, mi-a atras inima de la prima vedere şi am fost tare bucuros că soarta mi-a trimis ca vecin tocmai pe el şi nu pe altcineva. Pe faţa lui frumoasă, aş putea spune chiar foarte frumoasă, era întipărit întreg sufletul său. Zâmbetul lui era atât de credul, atât de naiv, încât mi se părea că surâde ca un copil; ochii lui negri erau atât de blajini, atât de mângâietori, încât simţeamîntotdeauna o deosebită satisfacţie, ba chiar o uşurare când mă uitam la el, în clipele mele de tristeţe şi de mâhnire". Accentelor apolinice ale imaginii oferite de scriitorul rus, Liviu Rebreanu pare să le dea o replică prin Apostol Bologa - fiinţă patetică, animată de tendinţe contradictorii. Bologa este o antropologie strâns legată de simbolismul crucii în multiplele sale variante şi de metafora unui reformism ontologic. Patosul său nu este echivalentul unei agitaţii sterile. Vâltoarea pornirilor este estompată de inimă (creştinismul însăşi este o religie a iubirii) şi menţine protagonistul în limitele antropologiei creştine şi prin alte valenţe ale ficţiunii, cum ar fi vocaţia libertăţii teodicee. Este vocaţia inerentă căderii în păcat, legată de culpabilitatea de a fi subscris morţii („Pasiunile Domnului - notează Cocagnac - se angajează pe drumul patimilor fiului -" MauriceCognac: 191)**.** Spre deosebire de accepţiunea biblică, tipologia literară a apostolului este un ,, conglomerat asociativ", simbolurile religioase, temele şi motivele literare unificând imagini individuale reprezentative acelui ,, creştinism cosmic"pe care l-a teoretizat Mircea Eliade. Există câteva nivele de structură, prin care antropologia creştină se fixează. Antroponimia este unul dintre aceste nivele dezvoltate cu precădere, în perioada romanului modern. Dintre speciile de ,,prieteni ai lui Dumnezeu" din secolele XVI- XVII cerşetoarea rămasă nevăzută nu are nume şi nici chip. Doar ,, umbra ei traversează imaginea" – nota Michel de Certeau. Nici cea dintâi idioată din *Historia lausiana* nu este individualizată antroponimic: este sale, ,, o fecioară care simula nebunia şi demonul", ,, idioata fără nume, din Mene", de dinlăuntrul Mănăstirii sau ,, de la oraş". Vine rândul nebunilor, a idioţilor şi a smintiţilor. Din ,,gloata" celor fără nume se vor individualiza abia în secolele următoare câteva antroponimii în cheie creştină: Marcu nebunu, Symeon din Emesa care descinde din izolarea lui monastică pentru a sfida ,,lumea", etc.
Cifrul religios al libertăţii harice, conjugat destinului se exprimă prin caracterul individualizat al numelui propriu *Apostol*, în romanul lui LiviuRebreanu. Cuvântul Apostol înseamnă în tradiţia religioasă creştină „trimis". El priveşte, în primul rând, pe cei doisprezece apostoli care au fost trimişi la propovăduirea credinţei, apoi pe cei „învredniciţi de darurile duhovniceşti" şi în al treilea rând, pe aceia care au contribuit la creştinarea popoarelor păgâne. În romanul *Pădurea spânzuraţilor* antroponimul denumeşte, în primele cărţi o realitate individuală, situată sub semnul obiectivităţii epice: student la filozofie, combatant în armata austro – ungară, înrolat dintr-un orgoliu viril, cugetător frământat de problemele existenţei. Această realitate depăşeşte cadrul restrâns al individualului, prin conotaţiile creştine şi vocaţia religioasă: „Realitatea a fost pentru mine numai un pretext – notează Rebreanu în *Mărturisiri* – pentru a-mi crea o altă lume nouă, cu legile ei, cu întâmplările ei." Regula alegerii numelui nu ţine de un criteriu exhaustiv, pur denominativ, ci de unul simbolic, având implicaţii de ordin mistico – religios: Apostol nu este un gânditor comun, ci unul predestinat apostolatului, de la întemeierea lumii. În paralela propusă între destinul lui Bologa şi traseul christic, Liviu Maliţa descoperă echivalenţe între dezertarea locotenentului şi popasul lui Iisus în Grădina Ghetsemani, unde Fiul se retrage „pentru a cere îndurare unui Tată surd în faţa revoltei sale neputincioase". Aflat pe cruce încă în viaţă, dar

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

reintegrat deja Tatălui Divin, Iisus se dezice de mamă, încredinţând-o „ucenicului iubit". Şi Apostol încetează să mai fie un fiu al mamei, deoarece mama, „fiinţă ambiguă", „terra fecunda" stă „pe aceeaşi linie cu moartea" – consideră exegetul: „trupul femeii (mamă şi iubită) este trupul înrudit cu moartea" (Maliţa: 51) După ce îşi anulează legăturile cu Klapka, vine şi rândul mamei sale, fapt ilustrat simbolic prin refuzul de a scrie epistola maternă: „ – Aţi isprăvit de scris ? întreabă plutonierul, vrând să strângă masa, fără să se uite la Bologa." „ – Nu, nu… nici nu am înce… zise Apostol deodată foarte agitat ".Mama, „principiul care îl ţinuse până acum în forţele generatoare ale vieţii", şi-a pierdut „puterea" şi a devenit „izomorfă figurii morţii" iminente, în viziunea lui Liviu Maliţa. Intuiţia lui Rebreanu de a suprima scrisoarea adresată mamei, este legată, pe lângă faptul că „moartea nu mai putea fi oprită" (Liviu Maliţa), şi de un alt adevăr, ţinând de condiţia lui *homo religiosus*: menţinând legătura cu mama, Bologa ar fi rămas captiv în dimensiunile unui omenesc sublimat, izomorf figurii lui Klapka; numai abandonând această legătură afectivă cu lumea, locotenentul putea accede la divin,călăuzit de iubire, se putea desprinde din familia omenirii, în vederea *renaşterii* sale *mistice*, proiectate în lumina Răsăritului: „Ridică ochii spre cerul ţintuit cu puţine stele întârziate (…). Drept în faţă lucea tainic luceafărul, vestind răsăritul soarelui. "

Lumina răsăritului de soare este simbolul renaşterii întru fiinţă, iar soluţia morţii devine prin anularea legăturilor cu lumea, formă de *imitatio Christi*. Spânzurătoarea este transformată în cruce – stâlp cosmic – iar în persoana lui Bologa este ucis „un apostol", aşa cum s-a mai spus. Scrisoarea de dinaintea execuţiei, pe care romancierul o anulează punea în relief *motivul christic* al mântuirii prin moarte: „mor pentru că-mi sunt mai dragi oamenii ca viaţa" – urma să fie una din confesiunile protagonistului. Prin inserţia unor confesiuni de acest tip, Rebreanu ar fi absolutizat conotaţiile biblice ale unui roman în care dialectica libertăţii antropodicee şi sensurile creştine ale acesteia se constituie într-o problematică gravă a omului modern, pentru care căutarea lui Dumnezeu rămâne soluţia rezolvării dilemelor sale existenţiale: „În Apostol am vrut să sintetizez prototipul propriei mele generaţii. Şovăirile lui Apostol Bologa sunt şovăirile noastre, ale tuturor, ca şi zbuciumurile lui…. Numai un astfel de om putea să fie personajul central al unui roman în care lupta dintre datorie şi sentiment ameninţă mereu să degenereze în frazeologie goală, patriotară" (Rebreanu, *Amalgam*).

Personajul nu îşi pune în relief adevărata semnificaţie numai prin antroponimie şi revelaţia mistică din copilărie (aceea de ales) ci şi prin aluzia biblică: trecând pe lângă adăpostul căpitanului Cervenco, se abătu pe la acesta ca „să-l întrebe de urât". La plecare, ruteanul îl salută pe locotenent „ca pe un mântuitor". Destinul lui Bologa trimite, în viziunea lui Nicolae Creţu „la marele arhetip al iniţierii sfântului" şi prin „indicii de detaliu", prin organizarea acestora într-o reţea simbolică: dialogul Bologa – preotul Boteanu şi drumul „Golgotei" sunt două scene în care adaptarea atributelor religioase ale scenariului la condiţia personajului evocă un martiriu de Christ. Bologa vine la casa preotului spre a fi iniţiat şi în tainele sfinţeniei, după ce Klapka îl iniţiase în cele ale omenescului, după o regie a întoarcerii pe axa mitică: „Porni fără să se mai uite înapoi, şi nici nu se opri până la poarta preotului Boteanu". Este ultima treaptă în demersul desăvârşirii umane, a iniţierii în misterele sfinţeniei. Abandonarea timpului individual („fără să se mai uite înapoi") este semnul drumului spre sine, spre un timp recuperator. Iniţierea în tainele sfinţeniei înseamnă imersiune în originar. Apostolul devine proiecţie a transcendentului, într-o infrastructură mundană, de origine sacră, prin „scânteia divină" din om, „sufletul". În *Tratatul de antropologie creştină*, Petre Ţuţea identifică – pe lângă alte accepţiuni – în suflet, „principiul vieţii", „o realitate distinctă de corp"(Petre Ţuţea 1993: 153). Şi în mecenatul pe tema sfinţeniei din dialogul lui Bologa cu preotul Boteanu, sufletul rămâne înainte de toate un principiu al vieţii,

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

reflectând în sens larg, concepţia romancierului: „sufletul – nota Liviu Rebreanu - comunică permanent cu cosmosul întreg, dincolo de timp şi spaţiu, dincolo de materie şi neant".

El are ca la orice alt modern, o nuanţă religioasă, ca urmare a unei asocieri foarte generale, cu ideea de nemurire: „sufletul are nevoie de merinde veşnică"- se confesează Bologa. Sentimentul religios este menţinut şi prin asocierea dintre ideea de suflet şi aceea de Dumnezeu, în romanul *Pădurea spânzuraţilor*. Petre Ţuţea rezuma principiul inspiraţiei morale în expresia aproape gnomică, a lui d' Ancillon, „ a avea suflet", şi considera, parafrazând-o pe M-me de Staël, că iubirea ne învaţă mai mult despre misterele sufletului decât metafizica cea mai subtilă. Se pare că acest adevăr leagă misterul sufletului omenesc de iubire în epica rebreniană, fie de pe poziţiile filozofiei creştine („iubirea universală"), fie de pe acelea ale metafizicii din *Adam şi Eva* („cuplul etern"). Nu întâmplător în dialogul dintre Bologa şi preotul Boteanu, ca punct terminus al fenomenologiei dezmărginirii, sufletul este iniţiat în misterele iubirii divine, după ce va fi depăşit purgatoriul morţii.

„ – Numai moartea ne împacă aievea, cu lumea şi cu Dumnezeu.
– Iubirea, nu ? întreabă Apostol repede, aproape înfricoşat.
– Iubirea cea mare şi adevărată e numai la Dumnezeu…" (Rebreanu 5: 229)

Menţinută în limitele aceleaşi morale creştine, lecţia apostolatului presupune şi o altă doctrină: numai despovărat de orgoliul învăţăturii sufletul omului va putea accede la contopirea cu Divinitatea, spre a se putea elibera de condiţia ontologică a fiinţei trecătoare, singurătatea: „Cât timp trăieşti între cărţi, şi din ele, ţi se pare că acolo-i toată înţelepciunea…Apoi, când ieşi în lume, îţi simţi sufletul trist şi fără sprijin, măcar de ai fi mistuit toate bibliotecile de pe faţa pământului ". (Rebreanu5: 224). Bologa trăieşte acut conştiinţa că acestei teze a sfinţeniei i se opune o antiteză, fiindcă în strădania lui de a se supune voinţei lui Dumnezeu, a apărut ca o tendinţă firească, dorinţa de a înţelege această voinţă prin propriile capacităţi:

„ – Constantine, murmură Apostol cu o voce groasă, ca şi când ar fi vorbit din adâncurile sufletului, eu toată viaţa m-am războit cu Dumnezeu !… Auzi ?
M-am luptat în fiece minut, căutându-l, adorându-l şi blestemându-l. Am simţit totdeauna că am nevoie de Dumnezeu şi Dumnezeu m-a chinuit îngrozitor!… am avut clipe când l-am simţit în inima mea şi nu l-am putut păstra acolo! De ce, părinte, nu l-am putut păstra ?" (Rebreanu 5: 225 - 226). Şi alte elemente par să evoce un martiriu de Christ: „Zgâriat, cu hainele sfâşiate de copaci în sârma ghimpată", aşa arăta Bologa în noaptea arestării.

Drumul spre locul execuţiei este conceput în mod simbolic, asemenea celuilalt drum, din „ţinuturile necunoscute", şi face parte integrantă dintr-o imagistică a Golgotei. Acest drum „urcă mereu", se prelungeşte la o altă dimensiune, „pe o cărare fără sfârşit". Drumul ascensional, asociat cu simbolismul „ceasornicului ceresc" este expresia ieşirii din timp, indicând sensul libertăţii harice, prin percepţia unui timp sacru. Ascensiunea spre pisc este anevoioasă, poteca echivalând cu un drum rezervat exclusiv iniţiatului, pentru care altitudinea ascunde un *locus sacer* şi un Absolut divin, proiectate într-un timp al veşniciei.

Şi pentru Chevalier altitudinea „apare ca un mijloc de a intra în legătură cu Divinitatea",ca o „reîntoarcere la Principiu". Parafrazându-l pe Richard de Saint – Victor, autorul *Dicţionarului de simboluri* reţine faptul că urcuşul nu este simplă imagine reiterând o topografie sacră, ci un simbol legat de „cunoaşterea de sine", ceea ce se petrece deasupra ducând la „cunoaşterea lui Dumnezeu". Şi pentru Bologa, drumul patimilor are un singur obiect: cunoaşterea Divinităţii, cu care va căuta o comuniune lucidă.

Prin refuzul de a judeca pe cei doisprezece ţărani români, Bologa ipostaziază arhetipul apostolului care a refuzat să reitereze trădarea lui Iuda. O altă expresie fidelă a logicii hierofanice este, alături de topografia Golgotei, ca *loc sacru,* şi *timpul sacru*. Timpul

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

„crucificării"apostolului este unul al raporturilor privilegiate cu sacrul: transgresarea spre Tatăl divin se produce în „săptămâna patimilor". Timpul crucificării lui Apostol Bologa este „repetiţia analogică"(Wunenburger 2000:37) a timpului biblic al jertfei lui Hristos, cu care umanitatea devine contemporană. Energia originară este captată în dublu sens: pentru a asigura înnoirea unei umanităţi apostaziate şi pentru reîntoarcerea mistică a apostolului. De timpul sacru al *săptămânii patimilor* se leagă şi ceea ce Wunenburger numea ritualul *festivităţii*: „Apostol se îndreptă spre uşă, trecu pragul şi, în capul treptelor, se opri uluit. Ograda era plină de soldaţi cu făclii aprinse, cu căşti lucitoare ca o retragere cu torţe în timpul unei sărbători mari. Flăcările sforăiau aspru, cu lumini roşcate, cu noureşi de fum necăcios". Este o festivitate cu cea mai mare concentraţie emoţională, proiectată în dimensiunile viziunii româneşti precreştine asupra morţii: alunecarea în nefiinţă este „sărbătoare" a sufletului, amintind de bucuria vechilor traci de a se reîntâlni după moarte, cu Zalmoxis. Asemenea lui Lucian Blaga, Liviu Rebreanu relativizează tragismul morţii în *Pădurea spânzuraţilor* şi în *Crăişorul Horia*. Lipseşte din sufletul mulţimii şi al protagonistului spaima de nefiinţă şi de reintegrare în veşnicia firii. Miron Costin a relativizat dramatismul trecerii prin „fapta bună", Mihai Eminescu prin geniul „nemuritor şi rece" iar Lucian Blaga prin fascinaţia „muntelui vrăjit". Liviu Rebreanu are intuiţia salvării din relativ, prin Tatăl divin. Din acest motiv, trecerea „dincolo" este ritual de biblică Înviere („sărbătoare mare"), de renaştere mistică, în care bocetul a devenit excepţie individuală (plânsul Ilonei), nu o dimensiune general – umană: „Împrejur auzea numai sfârâit de făclii şi zgomot de bocanci târâţi anevoie. Apoi, din stânga, izbucni brusc un hohot de plâns prelung, ascuţit, acoperind tot convoiul şi umplând văzduhul ca un cântec de mort." (Rebreanu 5: 316).

Acest final însumează pasiunea mistică, ardentă, elementele exterioare ale credinţei, uşor identificabile (crucea, lumânări, ritualuri) şi atitudinea ancestrală, într-o *imagologie – amalgam* a ceea ce Mircea Eliade numea *creştinism cosmic*. Misterul *Învierii* este înţeles ca o „liturghie cosmică": „Atunci Apostol fu împresurat de un val de iubire izvorâtă parcă din rărunchii pământului. Ridică ochii spre cerul ţintuit cu puţine stele întârziate. Crestele munţilor se desenau pe cer ca un ferăstrău uriaş cu dinţii tociţi. Drept în faţă lucea tainic luceafărul, vestind răsăritul soarelui". (Liviu Rebreanu 5: 320)

2.Imitatio Christi

Horia este eroul ridicat la dimensiuni mitice, într-un cadru arhetipal: „Horia îşi roti privirile peste şiragul de piscuri ca şi când şi-ar fi luat rămas bun de la prietenii cei mai dragi. Cum stătea aşa, drept ca întotdeauna, căciula neagră apăsată puţin pe urechea dreaptă, cu ochii de culoarea oţelului călit, cu mustaţa românească răsucită tinereşte, cu sumanul negru şi înflorit…" (Rebreanu, *Romane II:*132). Scenele finale sunt magistrale prin intuiţia omenescului camuflat sub detaliul de atmosferă simbolică. Cele şapte audieri echivalează cu şapte trepte ale iniţierii spre sacru. Sunt etape în care Horia acumulează dramatismul interior al martirului, stăpânit de conştiinţa predestinării sale. Este dialectica unei iniţieri, a unei pregătiri lăuntrice prin descoperiri şi înţelegeri parţiale, necesare detaşării senine de familia omenirii, ca sinteză finală. Necesitatea ce guvernează etapic această parte a epicului este revelatoare. Horia întâlneşte situaţiile conjuncturale, oamenii, etc. de care conştiinţa sa are nevoie spre a se înălţa de la barierele omenescului la dimensiunile divinului, prin moarte.

Anamneza iubirii este prima situaţie care copleşeşte Eul, fără însă a-l cantona în această stare emoţională: „Apoi, deodată ochii lui se aprinseră de o lucire stranie şi rămaseră pironiţi asupra unei ferestre din care se uitau la dânsul două capete de femei. Erau vreo douăzeci de paşi până la fereastră şi totuşi vedea bine ochii mari şi umezi în care simţea căldura domniţei de odinioară şi care, chiar acum îi mângâiau inima şi-l făceau să uite şi suferinţele , şi umilinţele

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

trecute şi viitoare". (Liviu Rebreanu, *Romane II:* 209). Dragostea omenească îi conferă Crăişorului sentimentul veşniciei cucerite şi provoacă aceeaşi ruptură de nivel ontologic, pe care o întâlnim în fiecare roman. Este condiţia *sine qua non* a transgresării limitelor impuse de profan. Drumul de la Abrud la Bălgrad evocă acelaşi martiriu de Christ, ca şi în *Pădurea spânzuraţilor:* „coasta lină" se prelungeşte nespus „spre miazăzi"(epifanie a Răsăritului), având ceva de Golgotă, în care „convoiul condamnaţilor înainta greu". Nu numai topografia biblică o demonstrează ci şi recuzita simbolică: purtând o coroană de nuiele pe cap, „în formă de roată", cu lanţuri la mâini şi la picioare, adulat şi deopotrivă urât de mulţimea avidă de violenţă, aşa înaintează Horia spre Bălgrad: „Căprarul mustăcios avusese chiar răgaz să facă o coroană de nuiele, în formă de roată, pe care, în momentul plecării, o puse în capul lui Horia strigând: - Uite craiul valahilor ! […]. Fiind duminică, prin satele româneşti, iobagii se uitau lung după cătanele multe care însoţeau doi bieţi români cu lanţuri la mâini şi la picioare. Căprarul glumeţ însă avea grijă să le explice în batjocură: - Horia!…Craiul vostru !…Uite, Horia!" (Rebreanu, *Romane II*: 271). Avalanşa experienţelor ce cumulează umilinţa nu este străină de *Kenoza biblică*: „Şi sta poporul privind. Iar căpeteniile îşi băteau joc de El, zicând: Pe alţii i-au mântuit, mântuiască-se şi pe sine însuşi, dacă el este Hristosul, alesul lui Dumnezeu ! … Şi-l luau în râs ostaşii, apropiindu-se şi aducându-i oţet şi zicându-i: Dacă tu eşti împăratul iudeilor, mântuieşte-te pe tine însuţi ! … Şi deasupra lui era scris cu litere greceşti, latineşti şi evreieşti: Acesta este împăratul Iudeilor." *(Biblia,* versiune diortorisită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Bucureşti, 2001, pag. 1552).

Horia este cazul cel mai autentic sub aspectul semnificaţiilor biblice ale mântuirii, din întreaga literatură a lui Liviu Rebreanu. Ajuns în Bălgrad, la replica unuia dintre ofiţeri („ – Na, Horia, să isprăvim şi cu tine!") Crăişorul răspunde: „– Dumnezeu să vă dea sănătate…". Replica are o conotaţie similară cu aceea din *Evanghelia lui Luca*: pe cruce, Iisus a spus: „Părinte, iartă-le lor că nu ştiu ce fac". Numai bolnavul nu ştie ce face şi „se comportă – comentează Paul Evdokimov – asemenea unui smintit care nu vede şi nu aude"(Evdochimov: 102). În descendenţa tradiţiei biblice, Liviu Rebreanu leagă sensibil mântuirea, de sănătatea spirituală a insului şi a lumii: numai o lume bolnavă are nevoie de sănătate. Un univers în care se reiterează trădarea lui Iuda iar libertatea harică este simulată impune o lume bolnavă religios, spiritual şi moral. Oare nu tocmai sancţiunea religioasă a moralei este una dintre multiplele funcţii ale toposului creştin în *Crăişorul Horia* şi în *Pădurea spânzuraţilor* ? Şi sensurile etimologice ale termenului de „mântuire" se leagă de starea de sănătate: în ebraică, *mântuirea* (yésha) desemnează „totala eliberare"; în limba greacă adjectivul *sôs* corespunde latinescului *sanus* şi desemnează „regăsirea sănătăţii". Ca şi în cazul modelului creştin, Crăişorul şi Apostol Bologa devin izvor de sănătate, mântuirea lor echivalând cu o revenire a lumii la ceea ce Evdokimov numea „starea normativă", starea de sănătate ontologică. Rebreanu completează acest filon biblic al antropologiilor, cu o dimensiune laică, ţinând de vocea auctorială: atitudinea martirului se confundă cu o decizie existenţială mai profundă, ţinând de conştiinţa predestinării: „… aşa ne-a fost scris se vede" – este leit – motivul întregului roman. Şi mirosul de carne arsă „ce îl supărase în vis" aparţine aceleaşi recuzite a predestinării.

Cartea impune o nouă semnificaţie consecinţelor ineluctabile ale unui destin iminent, transgresarea propriei finitudini echivalând cu bucuria unei naşteri mistice. Concepţia unui cosmos răscumpărat prin moartea martirului, pe care memoria colectivă şi măreţia naturii l-au sanctificat, permite Crăişorului să regăsească fie şi numai sporadic şi simbolic, o lume a virtuţilor şi a frumuseţilor divine „în care Dumnezeu este începutul şi sfârşitul": „Of ! Doamne, mulţumescu-ţi că am ajuns şi aici…". Nici drumul, nici umilinţa nu îl încarcă pe Horia de povara omenescului: frica de moarte, obsesia „trecerii" sunt absente. După citirea sentinţei, sufletul

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

eroului este supus unei metamorfoze constând în depăşirea dimensiunii psihologice a trăirii, în vecinătatea morţii. În tradiţia creştină, moartea devine „marea iniţiatoare" în veşnicie, prin faptul că aceasta „este un fenomen provizoriu al vieţii", după cum notează Evdokimov. După aceeaşi sursă, moartea înseamnă „adormire". În termeni liturgici, „o parte a fiinţei umane adoarme" (e vorba de facultăţile psihice legate de trup), iar o altă parte „rămâne conştientă" (facultăţile psihice legate de spirit), aşa încât, „trecând prin moarte, viaţa continuă"(Evdokimov: 97). Şi Soloviov considera viaţa un compromis între moarte şi nemurire: „moartea – remarca vizionarul – ia cu sine toate fiinţele vii, toate individualităţile şi cedează nemuririi toate formele generale ale vieţii"(Soloviov 1994: 210). Acest filon biblic al antropologiei creştine s-a suprapus în cultura românească, viziunii vieţii de „dincolo" de moarte, idee ce îşi are în timpurile mai vechi izvorul şi temelia, în fondul autohton: pentru baciul moldovean, moartea este „un moment al liturghiei cosmice" şi este transfigurată în „nunta mistică"(Eliade 1980: 248). Doar după acest substrat ancestral, „trecerea" fiinţei se încreştinează. Pătrunderea energiilor vitale ale Tatălui divin în fiinţă a generat în literatura rebreniană, leit – motivul *morţii ca sărbătoare* legată de cultul sfântului, al martirului: „Sfinţii – remarca Evdokimov – trăiesc moartea cu bucurie, veselindu-se la gândul naşterii în lumea lui Dumnezeu". Moartea este un sacerdoţiu final prin care sufletul transgresează trupul aflat în agonie: Cloşcuţ era „tuns, ras şi el ca pentru sărbătoare", Apostol se află în pragul unei mari sărbători înainte de moarte, etc. În aversiunea faţă de latura pământeană a morţii, Rebreanu împleteşte un sentiment cu adevărat cucernic: „Murmura vorbele, dar în inima lui ruga pe Dumnezeu numai să-i dăruiască puterea şi tăria să îndure tot ce va veni fără frică şi fără cutremur, aşa precum a îndurat toate până azi."

BIBLIOGRAPHY

ANANIA 2001: Bartolomeu Valeriu ANANIA, Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită cu binecuvântarea şi prefaţa Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Bucuresti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

CAILLOIS 1975: R CAILLOIS, Eseuri despre imaginaţie, în româneşte de Viorel Grecu, prefaţă de Paul Cornea, Bucureşti, Ed. Univers, colecţia „Eseuri"

CERTEAU 1996: Michel de CERTEAU, Fabula mistică secolele XVI-XVII, traducere şi prefaţă: Magda Jeantenaud,Iaşi, Polirom

CHEVALIER 1994: I. CHEVALIER şi Alain GHEERBRANT, Dicţionar de simboluri, trad. după ediţia 1969, Ed. Artemis, Bucureşti

CROCE 1971: Benedetto CROCE, Estetica, traducere de Dumitru Trancă, studiu introductiv de Nina Facon, Bucuresti, Editura Univers

ELIADE 1994: Mircea ELIADE, Imagini şi simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios. Prefaţă de Georges Dumezil. Traducere de Alexandra Beldescu, Bucureşti, Ed. Humanitas

ELIADE 1992: Mircea ELIADE, Tratat de istorie a religiilor, cu o prefaţă de George Dumezil şi un cuvânt înainte al autorului. Traducere de Mariana Noica, Bucureşti, Ed. Humanitas

ELIADE 1991:Mircea ELIADE, Drumul spre centru, Ed. Univers, Bucureşti

ELIADE 1978: Mircea ELIADE, Aspecte ale mitului, Bucureşti,Ed. Univers, colecţia „Eseuri"

EVSEEV 2007: Ivan EVSEEV, Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale, Timişoara, Editura Învierea

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)

FLORENSKI 1994: Pavel Florenski, *Iconostasul*, trad. de Boris Buzilă, Fundaţia Anastasia

OTTO 2002: Rudolf Otto, *Sacrul*, în româneşte de Ioan Milea, Cluj- Napoca, Editura Dacia

RIES 2000: Julien RIES, *Sacrul în istoria religioasă a omenirii,* trad. de Roxana Utale, Polirom, Iaşi

WUNENBURGER 2002: J.J. Wunenburger, *Sacrul*, traducere de Mihaela Căluţ, Ed. Dacia, Cluj-Napoca

MALIŢA 2000: Liviu Maliţa,*Alt Rebreanu*, Cluj, Ed. Cartimpex

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2017, e-ISBN: 978-606-8624-01-3

BDD-V4056 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 21:59:40 UTC)